

Победа над Наполеоном 1812. године дефинитивно је пробудила Русију. Из вековног сна пренуо се џин. Двадесете године XIX века дале су Русији декабристе и Пушкина (Александр Сергеевич Пушкин). Тридесете године дале јој Гогоља (Николай Васильевич Гоголь), Љермонтова (Михаил Юрьевич Лермонтов), Кољцова (Алексей Васильевич Кољцов) и Бељинског (Виссарион Григорьевич Белинский). Четрдесете године извеле су на друштвену и историјску сцену Херцена (Александр Иванович Герцен), Достојевског (Фёдор Михайлович Достоевский), Тургењева (Иван Сергеевич Тургенев), Григоровича (Дмитрий Васильевич Григорович), Бакуњина (Михаил Александрович Бакунин), Њекрасова (Николай Алексеевич Некрасов), Салтикова-Шchedрина (Михаил Евграфович Салтиков-Щедрин), Толстоја (Лев Николаевич Толстой). Епоха дубинске кризе спахијско-кметовских односа избацила је у прве редове руског духовног живота читаву плејаду ства-

ралаца. Сви су они, с малим изузецима, рођени у племићким гнездима у време пуне власти феудалних односа растресених догађајима 1812. године. Иван Сергејевич Тургењев је један од најизразитијих талената насталих у време постојања феудалних односа у руском друштву. Друштвени поредак на европском Истоку у последњим снажним грчевима настојао је да по сваку цену одржи оно што је вековима постојало, што је већ било истрошено и што је морало да се уклони са историјске сцене. У врховима руског друштва после Декабристичког устанка 1825. и у време значајних европских догађаја у тридесетим и четрдесетим годинама одржавали су се тајни састанци комитета о сељачком питању; у социјалним низинама у исто време јачало је врење. Врхови су, како је време пролазило, осећали да се сељачко питање мора решити, али тако да се сачувају спахијски интереси. Био је то напор узалудан, није било могуће решити сељачко питање без нарушавања интереса оних који су мислили да од њихове милости зависи судбина земље. Колосална историјска епоха. У време појаве ове плејаде епоха спахијско-мужичких односа почела је доживљавати своју предсмртну агонију. Најизразитији представници племства били су свесни да без решења сељачког питања Русији прети катастрофа. Мислили су да је решењем тога питања „одозго“ могуће задржати под контролом комешања и врења сељачке масе. Били су свесни да би решење тог судбоносног питања „одоздо“ могло измаћи контроли и изазвати непредвидиве последице.

Тургењев је и настао у једном од најизразитијих племићких гнезда свога времена, у њему је растао и у својој младости видео сву неправичност спахијско-мужичких односа. Живот је посматрао са доксата спахијског летњиковца, али је видео суштину односа између два непомирљива света. Иако је одрастао у изобиљу племићког гнезда, о коме се свесрдно и деспотски старала његова мајка, он је добро видео неодрживост односа у коме власник земље и живота оних који ту земљу обрађују господари судбинама оних који својим трудом и знојем стварају то изобиље. У четрдесетим годинама, када је почео да пише, Тургењев је био у врло блиским односима с Висарионом Григорјевичем Бељинским, вођом младог поколења, необично талентованим књижевним критичаром и душом младе руске стваралачке интелигенције, пониклим ван племићког гнезда. Сматрао је Бељински да је природа вечни образац уметности, а најблагороднији и најзначајнији производ природе је човек. Ова мисао је била необично блиска Тургењеву, господском сину, који је био необичан љубитељ природе. Као млад човек у себи је осећао стваралачке импулсе, а није био сигуран како да их и језички укроти. Видео је да његови вршњаци, житељи Петрограда, стварају кратке прозне форме у којима крајње детаљно, скоро публицистички, описују сурови живот занемарене сиротиње великог града. Тај прозни облик, „очерк“, сасвим је близак животу. И он је искуство те форме пренео на село као своју прву тему. У другој половини четрдесетих година настаје његово значајно

дело *Ловчеви зайиси*. Крећући се као ловац по Средњој Русији, наилазио је на различите људе, сусретао се са њима, у њима видео онај свет који у битноме одудара од света у коме је поникао и у коме се развијао. Тада му је и постала блиска мисао Бељинског да је мужик пре свега и изнад свега човек. На питање шта може бити занимљиво у грубом и необразованом човеку Бељински је дао одговор: „Његова душа, ум, срце, страсти, његове склоности, речју све оно што и код образованог човека“. Талентован у највишој могућој мери, Тургењев је у додирима са мужицима у току својих ловачких похода био дубоко уверен да је његов учитељ у праву. Тако настају ликови мужика у његовим ловачким забелешкама. Настало је скоро тридесет његових прича о сусретима с мужицима у великим просторима Средње Русије. У својој основи ова књига је уобличавала најнапредније идеје свога времена – мужик је биће велике људске вредности. Тиме је на непосредан начин одбацивана владајућа идеологија да у православној Русији влада потпуна хармонија између цара и народа, између спахија и мужика. У њој је Тургењев указао на разноврсност и богатство духовног живота огромне сељачке масе које спахија у својој себичности и ограничености није био у стању да види. Најизразитији представници те масе својим моралним и стваралачким особинама превазилазе своје господаре спахије. У исто време сељаштво у Тургењевљевој уметничкој интерпретацији не само да је лишено сопственог пута у историју, већ својим вредностима указује на неодрживост потиснутости из историје.

Оно и јесте основна снага која осигурава руско постојање.

Откривао је Тургењев у мужику душу, раскош унутрашњег живота, љубав према песми која је изражавала на необичан начин бескрајну тугу поља, чежњу за лепотом, веру у људску природу, у њену способност да ствара. Пред читаоцем је читава галерија најразличитијих људских типова чија се вредност на најнеобичније начине испољава, од оних чија је активност у свему јасна и блиска читаоцу до оних који изненађују савременике. Откривао је Тургењев богатство и разноврсност духовног живота руског народа, дубину и обдареност природе разасуте по бескрајним просторима. Нашао је Иван Сергејевич облик у који да уобличи своје виђење Русије – племићки син, страсни ловац, у пратњи мужика Јемолаја лутао је по Орловској и Калушкој губернији у потрази за дивљачи и на том путу наишао на веома различите људе. Приметна је сличност између његовог поступка и поступка Николаја Гогоља: обојица се крећу по непрегледним руским просторствима. Разлика је у карактеру луталице: Гогољев Павел Иванович Чичиков, протува, преварант, на свом путовању види само галерију наказних спахија, од сладуњавог Мањилова до поживотињеног Собакевича и морално потпуно уснулог Пљушкина, успут и понеког мужика. Тургењевљев ловац на својим путовањима види пре свега мужике, нешто чешће и њихове господаре. Гогољ у својим спахијама види само наказности. Тургењев у својим мужицима види пре свега само људе с карактером,

у неким од њих и племените људске особине. Иван Сергејевич је, као и Гогољ, умео да види савременост, имао је необичан дар посматрања, изузетно развијен смисао одбира најкарактеристичнијих чињеница и несумњив таленат да све то уметнички уобличи и осмисли.

Тургењев је у свом казивању пренео искуство *очерка* у сеоску средину и отишао даље од својих вршњака – избегао је њихову публицистичност, сувопарност и на необичан, лирски начин разоткрио богати свет народних низина, који до тога времена није имао места у руској књижевности. Већ прва приповетка ове књиге „Хор и Калинич“ 1847. означава огромни распон карактера мужика. Тургењев наглашава да је Хор био „практична, административна глава, рационалист“, способан за живот, организатор, домаћин, отац вишељудне породице. Калинич је далеко од свега материјалног, без домаћинства, без породице, непрекидно у песничком расположењу, близак народној поезији, легенди, народном предању, апокрифима. Калинич је ближи природи; Хор је ближи људима и друштву. Хор је својеврстан израз историјског бића народа; Калинич је израз духовног стваралаштва тога народа. У том огромном распону крећу се сви јунаци осталих прича о мужицима. Оба јунака ове приповетке су израите индивидуалности, сваки на свој начин, и наговештавају собом читаву галерију ликова сељака у овој књизи.

На први поглед може се читаоцу учинити да су ова два јунака супротстављени један другоме. Не,